

**Педагогічна концепція Григорія Врецьони
(1839-1901)**

*Яка школа, такий народ.
Г.Врецьона*

Минає 170 років від дня народження Григорія Врецьони – галицького педагога, освітнього діяча, видавця та редактора „Шкільної Часописі”, автора підручників та популярних оповідань, фундатора стипендійного фонду для незаможної української молоді, культурного діяча „народовського” напрямку.

Григорій Врецьона належить до когорти українських просвітніх діячів, світогляд яких формувався під впливом соціально-економічних, політичних і культурно-освітніх умов життя західноукраїнського суспільства другої половини XIX – початку XX століття. Його діяльність припала на час важливих суспільних подій і бурхливого розвитку педагогіки. Цей період характерний тим, що під впливом ідей національного-культурного відродження по-новому оцінюється роль і місце освіти в житті народу. Українські товариства, прогресивні громадські діячі та передові педагоги висунули лозунг націоналізації школи, розуміючи під цим пристосування школи до потреб українського суспільства. У свідомості мас утверджується думка, що тільки через просвіту народу можна добитися державної самостійності, а тому відбувається активний пошук моделі освіти і виховання дітей. Саме цьому пошуку і присвятив своє життя Григорій Врецьона.

Діяльність і погляди галицького педагога з відомих причин до недавнього часу замовчувались і не були предметом наукового дослідження, хоча його заслуги перед українською педагогічною наукою сягають далеко за сфери шкільництва.

В останні десятиріччя ім`я Г.Врецьони повертається до нас завдяки публікаціям Л.Калинчук, Б.Ступарика, О.Сухомлинської, М.Чепіль та ін.

Народився Г.Врецьона 8 жовтня 1839 року у Винниках неподалік Львова. Як стверджує дослідник творчої спадщини галицького педагога М.Влох, Врецьони належать до найдавніших родів у Винниках. Вже на грамоті про

знесення панщини у Винниках знаходиться підпис Федька Врецьони [11; 8]. Вагомий вплив на становлення світогляду та формування неординарної особистості Г.Врецьони мала сім'я з родинними виховними традиціями. Батьки – Захарій та Анастасія – чесні і працьовиті міщани, які привили Григорію любов до рідного народу. Вихований у шляхетній українській родині, Г.Врецьона вийшов у життя національно свідомою особистістю з неординарним науковим мисленням і прогресивними поглядами.

Початкову освіту здобув у місцевій школі, яка відповідно до шкільного закону 1805 року („Політична шкільна устава”) була тривіальною. Школа була під опікою польського консистора, який дбав про те, щоб у ній навчалися тільки поляки. Школа залежала від тютюнової фабрики, яка підтримувала її матеріально. Шкільний вчитель Левицький навчив Григорія читати і писати по-польськи. Українську мову він вивчив за допомогою місцевого дяка Саламоновича. У 1851 р. батьки віддали Григорія на навчання до Львівської академічної гімназії. Пізніше він закінчив дворічний педагогічний курс (педагогічну препаранду) і одержав кваліфікацію вчителя.

Викладацька діяльність Г.Врецьони розпочалася 1862 року на посаді шкільного практиканта у взірцевій греко-католицькій школі в Народному домі у Львові, а з 1 березня цього ж року шкільна влада (тоді це була руська митрополича консисторія) призначила його учителем в селі Підгірцях Золочівського повіту, де він працював упродовж 15 років на посаді вчителя, а пізніше – управителя двокласової школи. Про цей період його діяльності в короткому нарисі заснування Українського Товариства Педагогічного в Золочеві зазначається:” Золочівська округа помимо цього, що з неї вийшов перший просвітитель і пробудитель народного відродження в галицькій області Маркіян Шашкевич, потопала в темноті і кацапстві. Першими піонерами, котрі в 70-х роках почали ломити леди темноти і кацапства, були учителі народні як Григорій Врецьона, котрий був учителем в Підгірцях. Учитель Врецьона організував перші народні (церковні) хори, устроював відчити для селянства і організував громадські шпихлірі. Опісля покликаний на учителя до новозаснованої тоді української школи у Львові, коли утворилося

Руське Товариство Педагогічне, почав видавати „Шкільну часопись” і був оден з перших піонерів Товариства Педагогічного” [11; 6]. Декілька місяців вчителював в в с.Росільна Богородчанського району. 1877 року працював учителем школи вправ учительської семінарії у Львові.

Синтезуючи найновіші здобутки тогочасної педагогічної науки, Г.Врецьона у своїй багатогранній педагогічній спадщині представив власну позицію щодо найважливіших теоретико-методологічних проблем розвитку української національної школи і системи освіти. Основними працями, у яких визначено мету, завдання, зміст, методи, принципи навчання і виховання, взаємозв'язок розумового, морального, трудового, етичного і фізичного, назовемо „Задача виховання в школі”, „Задача народного вчителя”, „Воспитуюча наука”, „Нинішнє образование народних учителів”, „Руска школа народна во Львові”, „Учителі і ихь вліяне”, „Учитель повинен бути характером”, оповідання з шкільного життя, зокрема „Зоня. Безплатна вчителька” та ін.

У центрі педагогічної концепції Г.Врецьони – дитина, особистість з природженими їй задатками, здібностями, можливостями, талантами. Головне завдання виховання – забезпечити розвиток цих якостей, а також національної свідомості та загальнолюдської моралі, сформувати соціально зрілу, працелюбну, творчу особистість [1; Ч.2].

Проаналізувавши розвиток шкільництва в Україні, педагог стверджував, що існуючі в Галичині школи „пройняті чужим духом”. Він глибоко переживав за те, щоб створена в 1877/78 навчальному році перша народна школа вправ з українською мовою навчання, яку він називав „єдиноє сонце на нашім небосклоні”, успішно розвивалася за допомогою всієї української суспільності. Через пресу Г.Врецьона намагається дати інформацію про роботу школи, пропагує її діяльність як важливий засіб для розвитку рідної мови та національної свідомості українців. Педагог стверджував, що саме через навчання, через школу діти будуть добрими українцями [6; Ч.21].

Аналіз праць Г.Врецьони свідчить про те, що проблема мети і завдань виховання, пошуку виховного ідеалу для українського народу посідає в творчості педагога досить помітне місце. Мету і завдання виховання

Г.Врецьона визначив, виходячи з їх історичної та соціально-економічної обумовленості, глибокого розуміння об'єктивно діючих закономірностей розвитку людини, природи, суспільства. За переконаннями Г.Врецьони, виховання – об'єктивне явище суспільного буття, покликане забезпечити життєву наступність між старшими і молодшими поколіннями, реалізується воно в конкретних історичних умовах, на різних етапах історії суспільства набуває різного характеру й напряму, а тому носить історичний і суспільно-соціальний характер [1; Ч.2].

Г.Врецьона проаналізував стан навчання в тогочасній школі та дійшов висновку, що школи є більшою мірою школами навчання, а не виховуючими закладами. Хоча школа має завдання і навчати, і виховувати. Педагог стверджував, що складні суспільні обставини „наказують нам прийняти Гербарта правила, щоб все навчання було виховуючим і з його допомогою із школи виходили „люди чесні і з характером””: ”Теперішній поганій стан може поліпшитись, якщо школа із дотеперішньої школи науки стане школою виховання, якщо все наше шкільництво набуде виховного характеру і відійде трохи від фальшивої гуманітарності, якщо все вчительство візьметься до старанного вивчення нової педагогіки, а залишить непрактичну стару; якщо всі учителі будуть дивитися на нову педагогіку як на свіже джерело, з якого щоденно можуть черпати необхідне підкріплення для духу і серця; якщо народна школа в поєднанні з церквою та сім'єю поставить собі за головне завдання: виховувати чесних і характерних людей” [3; Ч.8]. Провідними принципами діяльності української національної школи педагог визначив демократизм, гуманізм, народність, культуровідповідність та соціальну зумовленість навчання.

Аналіз шляхів перетворення школи із школи навчання на школу виховання дав підстави Г.Врецьоні сформулювати завдання народної школи: ”Виховувати дітей обичаєво-релігійно, розвивати їх діяльність духу, збагатити їх потрібними для життя відомостями і науками, створити підставу для виховання здібних до всього доброго людей і членів суспільства” [9; Ч.4].

Центральне місце в системі навчальних дисциплін української національної школи Г.Врецьона відводив вивченню рідної мови. Він справедливо вважав, що саме рідна мова є основою існування спільноти, тому соборність народу, національна ідея найтісніше пов'язані з його мовою. Відродження мови сприяє оновленню ментальності, національного характеру народу [9; 44].

Виступи Г.Врецьони з даного питання мали важливе не лише педагогічне, але й політичне значення. Адже наприкінці XIX ст в Галичині особливої гостроти набула боротьба за рідну мову викладання. Оскільки намісниками в краї були, як правило, поляки, то, крім онімеччування, українці зазнавали ще й полонізації. Такий подвійний гніт негативно відбився на всьому суспільному, освітньому житті краю: в школах законодавчо закріпилася чужа мова викладання, навчальні плани і програми будувалися за чужим взірцем.

На сторінках педагогічних часописів („Газета школьна”, „Шкільна Часопис”, „Учитель”, „Слово”, „Діло”. „Письма з Просвіти”, ін.) Г.Врецьона надрукував низку методичних матеріалів, які розкривають основні напрями роботи, методику формування усного й писемного мовлення учнів. Вже від 1 класу, наголошував Г.Врецьона, слід вимагати від учнів, щоб вони відповідали повними реченнями, а не окремими словами. Він був прихильником евристичної бесіди. Г.Врецьона характеризує й основні засоби розвитку звязного мовлення. Насамперед, за його переконаннями, це мова вчителя, яка повинна бути не лише граматично і стилістично правильною, але й виразною. Для цього вчитель повинен готуватися до кожного уроку. Важливо, що Г.Врецьона рекомендує розвивати усне мовлення не лише на уроках читання, а й на всіх інших, наприклад, на уроках математики (рахунків).

Важливо зазначити, що в час, коли українці зазнавали безжальних гонінь в царині розвитку національного шкільництва, особливо гостро постало питання про значення учительської праці, роль і місце українського вчительства у загальному національно-культурному процесі, вимоги до його особи.

Роль вчителя мусить бути провідною в усіх ділянках національного життя громади. Найважливішою і головною ареною його праці є школа, котру йому прийдеться „двигати на найвищі щаблі педагогічних вимог. Школа ця повинна стати не тільки розсадником самої елементарної освіти, але й живою кузницею, в якій виховуватимуться тверді суспільні характери та яскраві індивідуальності [8; Ч.24]. Г.Врецьона акцентує особливу увагу на тому, що реалізація мети і завдань національної школи можлива тільки високоосвіченими, кваліфікованими, національно-свідомими українцями.

Кожен вчитель, вказує Г.Врецьона, має бути моральним прикладом для вихованців, але щоб виконати свою функцію, він повинен постійно і наполегливо працювати над собою, удосконалювати свою педагогічну майстерність. У своїх статтях він писав, що немає кращого і почеснішого звання, ніж звання народного вчителя, але за умови, якщо він добре розуміє своє призначення, мету навчання і вміє зосередитись над важливістю своєї корисної і високої праці з виховання молодого покоління [2; Ч.18]. А найближчими вчителями для народу є церква і школа, учитель і священник, які мають діяти узгоджено і спільно йти до визначеної мети – освіти народу – „природними засобами, котрими є рідне живе слово і всеоживляючий добрий приклад”. Педагог наголошував, „які вчителі, такі і вихованці, які священник і вчитель, такою поволі стає громада [6; Ч.1].

Учитель, на думку Г.Врецьони, повинен бути характером, а характер вимагає від нього чистих почуттів, ясного розуму, совісті і міцної волі: хто має ті добрі якості, той пізнає правду, полюбить добро і старанно буде намагатися хотіти добра і робити найліпше. Характер також вимагає від учителя такту, тобто чемного почуття всього пристойного, достойного і красивого, почуття взагалі, яке підказує нам інстинктивно, що треба робити в даному випадку, яких меж не можна переступати, де має закінчитись уступчивість і починатися відсіч, а особливо якого роду має бути та відсіч, щоб не шкодив і не ображав [8; Ч.24].

Вчитель, незалежно від умов праці, повинен виконувати свій професійний обов'язок і намагатися зацікавити навчанням якнайбільше дітей.

Для цього він мусить їх любити. Одним із найголовніших завдань діяльності вчителя, стверджував Г.Врецьона, є формування у дітей любові до свого народу, бо „людина, в серці якої міститься любов до всього рідного і до Вітчизни, є вже ублагородненою, шляхетною”. Щоб народний учитель міг успішно виконувати свої громадянські завдання, він повинен мати професійну і загальну освіту, матеріальну незалежність, повні політичні права і належну пошану в громадянстві [7; Ч.1]. Навчально-виховна діяльність вчителя в школі має органічно поєднуватися з позашкільною працею, спрямованою на освіту й виховання дорослого населення. Шкільний вчитель має бути національно свідомим, активним учасником громадського й політичного життя, в усьому показувати приклад населенню.

Працюючи учителем у народних школах, Г.Врецьона брав активну участь у діяльності всіх українських громадських товариств. Педагог справедливо вважав, що головними чинниками виховання є школа, громадські культурно-просвітницькі та господарські об'єднання. У відповідях на запитання, що стосуються діяльності „Просвіти” та інших громадських товариств, Г.Врецьона висловлював думку, що школа дає лише початкові знання, а людина повинна все життя вчитися, як жити на світі, для цього створюються громадські освітні товариства, які повинні виконувати шляхетне завдання – піднімати рівень суспільної моралі і чеснот. Їх метою є „просвіта і піднесення добробуту руського народу”, для цього видаються книжки, створено бібліотеки, засновано читальні [4].

Г.Врецьона приділяв велику увагу також освіті дорослого населення Галичини. Він був членом „Просвіти” з першого року її існування, виступав із рефератами в читальнях і філіях товариства, виїжджав у найвіддаленіші закутки краю. З метою розвитку національної свідомості „Просвіта” видавала невеличкі за обсягом книжечки з різних галузей знань, зокрема українознавства. До останніх можна віднести працю Г.Врецьони „Народно-руський катехізм”, яка була видана 1894 року у Львові та спрямована на утвердження в свідомості українців національної ідеї, на формування у них бажання мати власну державу і забезпечити її благо власною працею. Автор розкриває сутність поняття

„вітчизна”, „народність”, „держава”. На його думку, вітчизна – це той храм, у якому ми народилися, виховалися і де живуть люди, що говорять тою ж мовою, що й ми. Він пише, що ми є русини і належимо до великого слов`янського племені. Ми маємо прадідівську землю, свою мову, письменство, народні звичаї та самосвідомість. Всі русини, де би вони не жили, належать до одного народу – українсько-руського, який, маючи тисячолітню минувшину і втративши державну самостійність, ніколи не зрікся і не зрікається прав самостійного народу. Всі, що зрікаються своєї народності є зрадниками народу [4].

Життя та подвижницька діяльність Григорія Врецьони – яскравий приклад самовідданого служіння справі національного відродження та віри в державницьке майбутнє свого народу, зразок виконання професійного обов`язку. Його науково-практична спадщина – важливе джерело для розвитку теорії і практики освіти в незалежній Україні.

Список використаних джерел

1. Врецьона Г. Задача виховання в школі // Шкільна Часопись. – 1884.– Ч.2.
2. Врецьона Г. Задача народного вчителя // Газета шкільна. – 1878. – Ч.18.
3. Врецьона Г. Воспитуюча наука // Шкільна Часопись. – 1881. – Ч.8. 4. 4. Врецьона Г. Народно-руський катехізм. – Львів. – 1894.
5. Врецьона Г. Нинішнє образованє народних учителів // Шкільна Часопись. – 1883. – Ч.1.
6. Врецьона Г. Руска школа народна во Львові // Газета шкільна. –1887. – Ч.21).
7. Врецьона Г. Учителі і ихь вліяє // Шкільна Часопись. – 1880. – Ч.1. – С.2.

8. Врецьона Г. Учитель повинен бути характером // Шкільна Часопись. – 1884. – Ч.24.

9. Калинчук Л. „Наш руський народ... не лише не загине, але воскресне до нового життя” // Шлях освіти. – 1998. – №.2. – С.43-46.

10. Полек В., Дзвінчук Д., Угорчак Ю. Відомі педагоги Прикарпаття. Бібліографічний довідник. Том другий. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – 284 с.

11. Ступарик Б., Калинчук Л. Вчитель-громадянин Григорій Врецьона. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1998. – 72 с.

12. Українська педагогіка в персоналіях: Навчальний посібник для студентів вузів: У 2-х кн./ О.В.Сухомлинська, Н.П.Дічек, Т.О.Самоплавська; Ред. ЛО.В.Сухомлинська. – К.: Либідь, 2005. – Кн.1: X-XIX століття. – С.407-413.

13. Чепіль М. Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики // Педагогіка Галичини про розвиток творчого потенціалу вчителя. Зб. наук. праць. – К.: 1997. – С.158-161.